

223. levél

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1514. február 25.

Nagyrabecsült Francesco Vettorinak, Firenze szentszéki nagykövetének, az ő tisztelője

Róma

Nagyrabecsült nagykövet! Megérkezett a múlt heti levele, de mert az alább megírt történet igazát szándékomban állt jobban megismerni, válaszzal ez idáig késlekedtem. Az eset elbeszélése után illendően válaszolni fogok majd Méltóságod levelére is. Történt tehát, hogy ez a bájos dolog, azaz – hogy nevén nevezük – ez a mulatságos *metamorfózis* megesett, mely méltó lenne arra, hogy lejegyezzék, s a régmúlt történetei között kapjon helyet. És mivel nem akarom, hogy bárki is panasszal éljen ellenem, rejtett parabola formájában fogom elmesélni azt.

Giuliano Brancacci, példának okáért nevezzük csak így, ki igen szeretett a bozotosba járni, pár napja, az elmúlt napok egyikének estéjén, miután elharangozták az Ave Mariát, látva, mily borús az ég, fúj a szél, és csepereg az eső – egyértelmű jelek, melyek jelzik, hogy várják a madarak –, hazament és felhúzott egy pár hatalmas csizmát, felvette a vadásztarisznyáját, megragadta lámpását, hóna alá csapta a kolompját és egy jobbfajta dróthálót. Végigment a Carraia hídon, majd a Canto de' Mozzi utcán, s így a Santa Trinitàhoz ért. Aztán kanyargott egy darabon a Santo Appostolo negyed sikátorai között, és mivel nem talált madarat, amely órá várt volna, az Ön aranyverő mestere felé vette az irányt, majd a Guelf-köz alatt átvágott a piacon, és a Calimara Francescán át a Tetto de' Pisani alá ért, ahol miután alaposan végignézte az összes búvóhelyet, talált egy kis rigót, melyet a háló, a lámpás, és a kolomp segítségével meg is fogott legott, majd ügyes művészettel elcsalta egy szoros mélyére, közel a viskóhoz, hol Panzano lakozott, és miután kissé elszórakozott vele s igencsak nagy hajlamot talált benne, jól megcsókolgatta, majd kihúzta két faroktollát, és végül – ahogyan többen is beszélük – beletette hátulról a tarisznyájába.

De mert a vihar arra késztet, hogy kibújjak a fedél alól, és a parabola sem elég, nincs már szükségem e metaforára, álljon hát itt, ahogyan volt: ez a Brancaccio tudni akarta, kivel van dolga végtére, mire amaz azt felelte – legyen, mondjuk, a neve Michele –, hogy Consiglio Costi unokája. Erre azt mondta

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1514. február 25.

Különbség, XII. évf. / 1. szám | 2012 május, 45-47.o.

Brancaccio: – Legyen ez jó ómen, egy tiszteletre méltó úr sarja vagy, és ha még okosnak is bizonyulsz, megtalálhatod a szerencsédet. Tudd meg, hogy én Filippo da Casavecchia vagyok, és van egy üzletem ezen és ezen a környéken, és mivel nincs most nálam pénz, vagy Te magad jössz el, vagy elküldesz valakit a boltomba holnap, hogy kifizesselek. – Amikor eljött a reggel, Michele, aki előbb lett rossz, mint ügyefogyott, elküldte egyik szolgáját a nyugtával, és tartozását kérte, kötelességére emlékeztetve Filippót. Mire Filippo komor arccal azt felelte: – Ki ez, s mit akar? Nekem nincs vele semmi dolgom; mondd meg neki, hogy jöjjön el maga hozzám. – Minek utána, hogy a szolga hazatért Micheléhez és elmesélte neki, mi történt, a legény csöppet sem lepődött meg, hanem fogta magát, és nagy bátran elment Filippóhoz, ahol is szemére vetette a tőle kapott jótéteményeket, majd azzal fejezte be, hogy ha Filippo nem volt tekintettel rá, mikor törbe csalta, hát ő se lesz tekintettel rá, hogy becsületébe gázoljon. De látta ám Filippo, hogy zavarban van a fiú, hát betessékelte üzletébe, és így szólt hozzá: – Michele, becsaptak téged; én tisztességtudó ember vagyok, és nem keveredek ilyen ostobaságokba; tehát jobb lenne megfejtetni ezt az átverést, és jobb lenne, ha az, kinek örömet szereztlél, megfizetne érte, mint hogy ezen az úton haladva bármi haszon nélkül beszennyezd hírnevem. Tégy hát, ahogy mondom: menj most haza, majd holnap gyere vissza hozzám, és akkor elmondom, mit gondoltam ki. Összezarodva hazaindult a fiú, de mivel tudta, hogy visszatér, maradt türelemmel. A magára maradt Filippót a történet új fordulata meglehetősen felzaklatta, és mert megoldást nem tudott találni a dologra, gondolatai csak tajtékozottak, mint Pisánál a tenger, ha a délnyugati szél rést nyit rajta. Végül így szólt magában: „Ha nyugodt maradok, és fizetek Michelének, mondjuk, egy forintot, én leszek a pénzeszsákja. Adóságává teszem magam, bevallom vétkemet, és ártatlan emberből bűnössé válok. Ha meg tagadok, ám a dolog nyitját fel nem fedem, olybá leszek, mint a gyerek, igazolnom kell magamat magam és mások előtt; s mindenki engem hibáztat majd. Végül, ha megpróbálom megtalálni az igazat, valaki másra hárítnám a bűn terhét, de lehet, hogy nem a megfelelő személyre: ezzel ellenséget szereznék magamnak, és felmentve sem lennék.”

Ebben a nyugtalanságban hánykolódva, végül az utolsó megoldást választotta, mint a legkevésbé kellemetlent; és a szerencse vele volt, mert az első célponttal, akire gyanúja vetődött, fején találta a szöget, ugyanis úgy gondolta, hogy Brancaccio képes volna ilyen gaztett elkövetésére ellene, mivel – gondolta – elég alantas ember, és máskor is növesztett már dudort fejére, mikor megverette a Szolgákkal. Felbátorodván tehát e gondolattól, felkereste Alberto Lottit – megint csak nevezzük az egyszerűség kedvéért így –, és elmondta neki az esetet. Miután kifejtette véleményét róla, kérte, hogy hívassa magához Michelét, aki rokona, és hogy vizsgálja meg, kideríthetnék-e az ügyet. Alberto, mint tapasztalt és bölcs

férfi, úgy ítélte meg, hogy Filippónak jó szeme van, így őszintén felajánlotta szolgálatait. Elküldött Micheléért, s kikérdezte hosszasan, majd az alábbi következtetésre jutott: – Tedd a kezedet a szívedre, s mondd, ha hallanád beszélni azt, aki Filippónak mondta magát, fel tudnád-e ismerni hangjáról? – Mire a fiú azt felelte, hogy igen. Alberto ekkor fogta, s magával vitte a Santo Ilarióba, ahol – miként ismeretes volt számára – Brancaccio szállása volt. Mikor odaértek, hátultól közelébe férkőzött a férfinak, aki épp egy népes társaság körében ült nagyban mesélve. Ekkor Alberto úgy intézte, hogy a fiú annyira közel kerüljön, hogy hallja Brancacciót beszéd közben; így amikor az megfordult és meglátta, elváltozott arccal gyorsan távozott. Így mindenki számára világossá vált a helyzet. Filippo tisztázva lett, Brancaccio pedig becstelenné vált. Idén farsangkor Firenzében mást se lehetett hallani, mint hogy „Ki vagy: Brancaccio vagy Casa?” –; „*et fuit in toto notissima fabula coelo*”¹. Úgy hiszem, hallhatta már más forrásból is az esetet, de én is el akartam mondani részletesen, mert úgy éreztem, ez a kötelességem.

Méltóságod levelére nincs mit mondanom, csak annyit, hogy kövesse a szerelmet és engedje bő gyepelőre azt, mert az az öröm, ami ma kijut, talán holnap már nem lesz; és ha valóban úgy áll a dolog, ahogy azt nekem megírta, úgy jobban irigylem Méltóságodat, mint az angolok királyát. Kérem hát, kövesse csillagát, és egy jottányi örömet se hagyjon veszni a világ dolgai miatt, mert én hiszem, hittem, és hinni fogom örökké, hogy igaz az, amit Boccaccio mondott: jobb megtenni és megbánni, mint nem megtenni és azt bánni.²

1513. február 25. napján.

Niccolò Machiavelli Firenzéből
(Orbán Réka fordítása)

1 Ovidius, *Ars Amatoria* 2.561, magyarul uő.: *A szerelem művészete*, ford. Gáspár Endre, Bp. 2008, 82: „Ismeretes mese szól odafenn a magasban...”

2 Vö. Boccaccio: *Decameron*, 3. nap, 5. novella, magyarul: *Boccaccio művei*, ford. Révay József, Budapest 1964, 445.